

Stylistyka i kultura języka

WYKŁAD NR 4

Zasady składni

1. Informacje, które chcemy przekazać, można ująć w formie pełniejszej, zawierającej czasowniki, nazywanej zdaniem, albo w formie jakby telegraficznej, bez czasowników, zwanej równoważnikiem zdania.
2. Pisząc na ogół używamy zdań, zwłaszcza w tekstach oficjalnych, np. podaniach. Posługiwanie się równoważnikami zdań jest ostatnio częstsze, używa się ich w skróconych, szablonowych życiorysach (CV), telegramach, streszczeniach, zapiskach.

Zasady składni

3. W pismach oficjalnych często używa się zdań sformułowanych tak, że nie ma w nich osobowej formy czasownika, lecz występują swoiste formy bezosobowe, zakończone na –no, -to.
4. Jeśli orzeczenie występuje w 1. lub 2. osobie, wówczas zazwyczaj nie ma potrzeby wyrażania podmiotu osobnym słowem, gdyż jest on ukryty w samej formie czasownika.

Zasady składni

5. Dla pism oficjalnych charakterystyczne jest posługiwanie się zdaniami, które zawierają orzeczenie w stronie biernej (np. Informacja została przedstawiona dziennikarzom).

Zwracają one uwagę nie na tego, kto coś robi, lecz na to, co się robi.

6. Wiele błędów powstaje wskutek niepoprawnego używania dopełnienia w bierniku, zamiast dopełniaczu, gdyż w polszczyźnie używanie tej funkcji wyrazów w bierniku jest częstsze niż w dopełniaczu i można zapomnieć, że przy niektórych czasownikach należy zastosować dopełnienie w tej rzadszej formie. →

Czasowniki, po których stosujemy dopełnienie w dopełniaczu

Bronić

Dogłądać

Domagać się

Dotyczyć

Nienawidzić

Odmawiać

Pilnować

Poszukiwać

Potrzebować

Pragnąć

Próbować

Przysparzać

słuchać

strzec

szukać

udzielać

unikać

używać

wymagać

zabraniać

zaczepnąć

zazdrościć

Czasowniki łączące się bezokolicznikiem lub rzeczownikiem odczasownikowym

Kazać

Móc

Musieć

Nie omieszkać

Ośmielać

Polecać

Postanowić

Przestawać

Śmieć

Usiłować

Zamierzać

Zasady składni

7. Należy uważać przy używaniu w zdaniu form czasownikowych zakończonych na –ąc. Tworzą one tak zwane imiesłowowe równoważniki zdania, bardzo często źle stosowane. Używa się je po to, by poinformować o jednoczesności dwóch faktów.
8. Niepoprawny układ, czyli szyk wyrazów w zdaniu, powoduje, że tekst staje się zagmatwany mało zrozumiały, a czasem może być niewłaściwie zrozumiały. (Odpowiedź na prośbę dyrektora była odmowna i Odpowiedź dyrektora na prośbę była odmowna). Zasada: wyrazy, które są ze sobą powiązane znaczeniowo, umieszczać jak najbliżej siebie; jeżeli zdanie może być niejasne, zamienić je na zdanie w stronie biernej (np. Rury wodociągowe zostały przedziurawione przez dzieci).

Zasady interpunkcji

PRZECINEK

a) Zawsze między częściami zdania złożonego podrzędnie (np. Potwierdzam odbiór 100 zł, która stanowi moje wynagrodzenie);

Ważne by pamiętać, żeby stawiać drugi przecinek tam, gdzie kończy się zdanie podrzędne wplecione w tok nadrzędnego.

b) Między częściami zdania złożonego współrzędnie:

- kiedy są one połączone bez spójnika (np. Wstał od stołu, zamknął książkę);

- jeśli ich treści przeciwstawiają się sobie (np. Jestem młody, ale już wiele potrafię), są w stosunku wynikania (np. Przepracowałem cały rok, więc urlop mi przysługuje); są synonimiczne znaczeniowo (np. Obowiązuje zasada licytacji, to znaczy kupuje najwięcej ofiarujący).

Zasady interpunkcji

W pozostałych typach zdań złożonych współrzędnie przecinka się nie stawia, np. w zdaniach łącznych (spójnik „i”) i rozłącznych (albo).

- c) Między członami zdania pojedynczego połączonymi w spójnikiem (np. Chłopak młody, ale ambitny);
- d) Między jednorodnymi i równorzędnymi członami zdania pojedynczego, np. między jednakowymi dopełnieniami, przydawkami, okolicznikami
- e) Przed wyliczeniem wprowadzanym słówkiem ‘jak’

Zasady interpunkcji

- f) Przed członem wtrąconym i po nim.
- g) Przed wyrazami w wołaczu, stojącymi poza zdaniem, lub po nich (np. Daj książkę, synu).
- h) Po imiesłowowym równoważniku zdania, nawet nierozbudowanym (np. Idąc do domu, wstąpiłem na kawę).
- i) zawsze, gdy powtarza się ten sam spójnik (np. Ani nie wykorzystałem urlopu, ani nie otrzymałem za niego ekwiwalentu).
- j) Zawsze wtedy, gdy powtarza się ten sam wyraz.

Zasady interpunkcji

CUDZYSŁÓW

1. Kiedy przytaczamy czyjeś słowa.
2. Do zapisywania tytułów filmów, książek, czasopism, a także nazw lokali, pseudonimów, nazw firmowych.
3. Do wyodrębnienia wyrazów użytych ironicznie.

Zasady interpunkcji

Cudzysłów jest znakiem nadużywanym, często stosowanym niepotrzebnie. Nie należy go stawiać:

- a) Wtedy, gdy w tekście występuje stałe połączenie wyrazów, czyli związki frazeologiczne;
- b) Po wyrażeniu *tak zwanym* lub skrócie *tzw.*;
- c) *Nie ujmuje się także w cudzysłów wyrazów potocznych lub mało znanych piszącemu.*

Typy słowników jednojęzycznych

1. Słowniki ogólne języka polskiego:
 - a) ortograficzne – podają pisownię wyrazów i połączeń wyrazowych występujących w polszczyźnie;

Polecane: „Nowy słownik ortograficzny PWN” pod red. Edwarda Polańskiego; Wielki słownik ortograficzny języka polskiego pod red. Andrzeja Markowskiego.

Typy słowników jednojęzycznych

b) Słowniki objaśniające języka polskiego – stanowią opis wyrazów języka polskiego, ich znaczenia, wartości stylistycznej, sposobu łączenia, zastosowania w zdaniu, wymowy, pochodzenia.

Polecane: „Słownik współczesnego języka polskiego” pod red. Bogusława Dunaja;
„Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny” pod red. Haliny Zgółkowej.

Typy słowników jednojęzycznych

2. Słowniki specjalne:

- a) Słowniki poprawnościowe – używane po to, żeby się dowiedzieć, czy jakiś wyraz, forma wyrazowa albo połączenie wyrazów są poprawne. Podają: wymowę, informacje gramatyczne, kwalifikatory w postaci skrótów, takich jak *pot.*, *erud.*, przykładowe połączenia danego wyrazu.

Polecane: „Nowy słownik poprawnej polszczyzny” pod red. Andrzeja Markowskiego.

Typy słowników jednojęzycznych

b) Słowniki wyrazów obcych – zawierają wyrazy niegdyś zapożyczone do polszczyzny z innych języków.

Polecane: „Słownik wyrazów obcych. Wydanie nowe”,
oprac. Andrzej Bańkowski.

c) Słowniki synonimów i antonimów

d) Słowniki frazeologiczne.

Polecane: „Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego” Stanisława Bąby, Gabrieli Dziamskiej.

Typy słowników jednojęzycznych

e) Słowniki skrótów i skrótowców.

Polecany: „Słownik skrótów i skrótowców” Jerzego Podrackiego.

f) Słowniki różnych odmian polszczyzny (polszczyzny potocznej, gwary uczniowskiej, gwary wybranych miast